

**МИХАИЛ АРТЁМОВИЧ
КОКЖАЕВ**

*Композитор, заслуженный деятель искусств РА,
кандидат искусствоведения, профессор
Ереванской государственной консерватории им. Комитаса.*
E-mail: mishel kokjaev@mail.ru
Doi: 10.58580/18290019-2023.2.65-63

ԵՐԱՊՈՒՆՏԵՍԵՆՍԻՏԵՏ

«Երաժշտական Հայաստան» ամսագրի խմբագրական խորհրդի
երաշխավորությամբ՝ Ռուզանա Վաչագանի Ստեփանյանի՝ 2.5.2023
թ., ընդունվել է տպագրության՝ 10.5.2023 թ.,
ներկայագրել է հեղինակը՝ 20.4.2023 թ.

АЛГОРИТМЫ СУПЕРЛАДОВОЙ СИСТЕМЫ ЭДУАРДА РУБЕНОВИЧА ПАШИНЯНА

Абстракт

Автор статьи, углубившись в изучение известной теории Эдуарда Пашипяна «Суперладовая система», обнаружил, что в пределах созданного им тридцатишестиступенного лада феномен гипероктавности проявился лишь в возникновении уменьшенных октав, которые, собственно, и являются ключем к преодолению естественной акустической обертоновой октавности. Конечно, это настоящий прорыв в областях ладотворчества, расширяющий горизонты возможных средств выразительности - как интонационных, так и связанных с явлениями контрапункта и гармонии. Однако, Михаил Кокжаев, опираясь на алгоритмические особенности теории Пашипяна, описей: возможность еще более расширить возможности построения гипероктавного лада с феноменом возникновения внутриладовых увеличенных октав. Для этого автор статьи, сохранив все алгоритмические особенности создания тридцатишестиступенного лада Эдуарда Пашипяна, создал сорокавосьмиступенный лад, заменив исходный золотой тетрахорд-основу пашипяновского супер лада, на фригийский пентахорд. В результате полученный сорокавосьмиступенный супер лад содержит одиннадцать увеличенных октав. По сути, автор статьи опираясь на новый прием ладотворчества, с одной стороны сохранив исходные алгоритмы теории Эдуарда Рубеновича Пашипяна, с другой же - заменив тетрахордовое строение ладового звукоряда на пентахордовое, продемонстрировал возможности расширения теории «Суперладовая система».

Ключевые слова: Эдуард Пашипян, музыковедение, суперладовая система, сорокавосьмиступенный лад, «сцепление» тетрахордов, тридцатишестиступенный лад, Михаил Кокжаев.

Անիտիում

Կոմպոզիտոր, ՀՀ Արվեստի վաստակավոր գործիչ, Արվեստագիտության թեկնածու, ԵՊԿ Երաժշտության տեսության ամբիոնի պրոֆեսոր Միխայիլ Արսյունի Կոկժաև. - «Էդուարդ Ռուբենի Փաշինյանի գերլադային համակարգի պլոգրիթմները»:

Հոդվածի հեղինակը, խորանալով Էդուարդ Փաշինյանի հայտնի «գերլադային համակարգ» տեսության ուսումնասիրությամբ, պարզել է, որ իր ստեղծած երեսունվեց աստիճանային լադը հիպերօկտավայի երևույթը դրսևորվում է միայն փոքրացարած օկտավների առաջացմամբ, որը, փաստորեն, հանդիսանում է բնական ակուստիկ օբերտոնային օկտավայնության հաղթահարման բանալին: Իհարկե, սա իսկական բեկում է լադա ստեղծագործելու բնագավառներում՝ ընդլայնելով հնարավոր արտահայտչամիջոցների հորիզոնները՝ թե՛ ինտոնացիայի, թե՛ կոնտրապունկտի և հարմոնիայի երևույթների հետ կապված: Այնուամենայնիվ, Միխայիլ Կոկժաևը, հենվելով Փաշինյանի տեսության պլոգրիթմական առանձնահատկություններին, նկարագրեց հիպերակտիվ լադի կառուցման հետագա ընդլայնման հնարավորությունը՝ ներլադային մեծացրած օկտավների առաջացման երևույթով: Հոդվածի հեղինակը, պահպանելով Էդուարդ Փաշինյանի ստեղծելու երեսունվեց աստիճանանոց լադի բոլոր պլոգրիթմական առանձնահատկությունները, ստեղծել է քառասունութ աստիճանանոց լադ՝ փոխարինելով երկուսուսուներկու փաշինյանական գեր լադը, փոյուզիական տետրախորդով: Արդյունքում ստացված քառասունութ աստիճանանոց գեր լադը պարունակում է տասնմեկ մեծացրած օկտավ: Ըստ էության, հոդվածի հեղինակը, հենվելով լադաստեղծման նոր մեթոդի վրա, մի կողմից՝ պահպանելով Էդուարդ Ռուբենի Փաշինյանի տեսության ելակետային պլոգրիթմները, մյուս կողմից՝ փոխարինելով լադային հնչյունաշարի տետրախորդային կառուցվածքները պենտալադային, ցույց տվեց «Գերլադային համակարգի» տեսության ընդլայնման հնարավորությունները:

Բանալի-քառեր. Էդուարդ Փաշինյան, երաժշտագիտություն, գերլադային համակարգ, քառասունութ աստիճանային լադ, շղթայված տետրախորդներ, երեսունվեց աստիճանային լադ, Միխայիլ Կոկժաև:

Abstract

Composer, Honored Artist of the Republic of Armenia, PhD in Arts, and Professor of the Department of Music Theory at Yerevan State Conservatory **Mikhail Artyem Kokzhayev**. - **"Algorithms of Eduard Ruben Pashinyan's Supermodal System"**.

Having delved deeply into the well-known theory of Eduard Pashinyan's "Supermodal System", the author of the article discovered that within the thirty-six-step mode he created, the phenomenon of hyper-octavity manifests only through the appearance of diminished octaves. These diminished octaves are, in fact, the key to overcoming the natural acoustic overtone octavity. Undoubtedly, this represents a real breakthrough in the field of mode creation, expanding the horizons of potential expressive means - both intonation and those related to counterpoint and harmony. However, relying on the algorithmic features of Pashinyan's theory, Mikhail Kokzhayev described a way to further expand the possibilities of constructing a hyper-octave mode with the phenomenon of intramode augmented octaves. To achieve this, the author of the article, while preserving all the algorithmic features of Eduard Pashinyan's thirty-six-step mode, created a forty-eight-step mode by replacing the original Aeolian tetrachord - the foundation of Pashinyan's supermode - with a Phrygian pentachord. As a result, the obtained forty-eight-step supermode contains eleven augmented octaves. In essence, the author of the article based on a new approach to mode creation - on the one hand, preserving the original algorithms of Eduard Ruben Pashinyan's theory, and on the other, replacing the tetrachordal structure of the sound series with a pentachordal one - demonstrated the possibilities of expanding the "Supermodal System" theory.

Key Words: Eduard Pashinyan, musicology, supermodal system, forty-eight-step scale, "linking" of tetrachords, thirty-six-step mode, Mikhail Kokzhayev.

Эдуард Рубенович Пашинян, замечательный армянский музыковед-теоретик и композитор, сыграл, пожалуй, одну из ключевых ролей в отечественном музыкознании. Именно он создал целый ряд академических учебников по гармонии и полифонии, по которым учились и учатся не одно поколение студентов, в том числе музыковедов и композиторов. Именно Эдуард Пашинян своими теоретическими трудами заложил основу академической музыкально-теоретической фундаментальной науки, которая, в наши времена оскудения теоретического музыкознания, стала единственной платформой для старта новых научных идей, развивающих горизонты мировой музыкальной науки. Мы не оговорились, указывая на вклад Эдуарда Рубеновича в мировую науку - его теория, называемая «Суперладовой системой», способна с исключительной точностью объяснить большинство феноменов современной и не только армянской музыки. Более того, в определенном смысле эта теория не только может стать базовой основой для композиторов, творящих в разных техниках и стилях, она способна развиваться и расширять пространственные границы самой теоретической системы Пашиняна, в пределах которой композиторы могут найти неисчерпаемые новые конструктивные решения поставленной художественной задачи.

Хотелось бы заострить внимание на одном из множества возможных продолжений теории «Суперладовая система», предварительно проанализировав особенности созданного Пашиняном тридцатишестиступенного ладового звукоряда, в основе которого лежит эолийский тетрахорд. И в первую очередь попытаемся разгадать алгоритмические особенности этого гипероктавного лада.

Для начала, во избежание разночтений, определим для себя термин «алгоритм». Алгоритм - это совокупность точно заданных правил решения некоторого класса задач или набор инструкций, описывающих

порядок действий исполнителя (в нашем случае, осуществляющего аналитическое действие) для решения определенной задачи.

Речь пойдет о конкретной задаче, а именно: какими инструктивными правилами пользовался создатель данной системы, выстраивая ладовую структуру, в которой периодически повторяются отдельные ее микроструктуры при условии их регулярных пространственных смещений на один и тот же шаг. Поясним - исходный эолийский тетрахорд, сохраняя структуру тон, полутон, тон, повторившись двенадцать раз, в каждом из своих повторов меняет пространственную диспозицию, смещаясь на кварту вверх. Важным условием этих пространственных миграций является принцип «сцепления» тетрахордов, а именно - последний тон каждого тетрахорда является первым в следующем периодическом звене повторности.

Таким образом, в этом процессе создания ладового звукоряда есть два никогда не нарушаемых инструктивных правила: периодичность повторов идентичных линейных объектов и единый для них принцип интеграции в ладовый звукоряд. Кстати, этот принцип «сцепления» тетрахордов описан еще Кушнаревым, однако применен Пашиняном в совершенно ином процессе ладотворчества. В приведенном далее примере представлен весь тридцатишестиступенный лад: от изначального тона «*Gis*» до энгармонически равного, но расположенного шестью октавами выше тона «*As*», с которого теоретически начинается повторение звукоряда с обратной данному ряду альтерацией в следующих выше октавах.

СТРОЕНИЕ ТРИДЦАТИШЕСТИСТУПЕННОГО
ЛАДА:
12 ЭОЛИЙСКИХ ТЕТРАХОРДОВ С ОБОЗНАЧЕН И
ЕМ

Նվիրվում է Է.Փաշինյանի ծննդյան 100-ամյակին

Հեղինակի մասին. ՄԻԽԱՅԻԼ ԱՐՏՅՈՄԻ ԿՈԿԺԱՅԵՎ (ԿՈԿԺԱՅԱՆ) (ծ. 20.5.1946 թ. Բաքու), անվանի կոմպոզիտոր, ՀՀ վաստակավոր գործիչ (2015 թ.): Ավարտել է Բաքվի կոնսերվատորիան (1971 .), վերապատրաստվել է Յ. Ա. Ֆորտու-նատովի (Մոսկվա) մոտ: Արվեստագիտության թեկնածու է և այն պաշտպանել է ՌԴ Արվեստի պետական հնստի-տուտում (2007, Մոսկվա), «Ալեքսանդր Հարությունյանի գործիքային Կոնցերտները» թեմայով: Երևանի Կոմիտասի անվ. պետական կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր է (1998 թ.): Նա հեղինակել է տարբեր ոճերի և ժանրերի ստեղծա-գործություններ՝ 5 սիմֆոնիա, մի քանի գործիքային կոնցերտներ նվագախմբի հետ, նվագախմբային պիեսներ, 4 յա-րային կվարտետ, կամերային անսամբլներ, երգչախմբային, վոկալի, դաշնամուրի և այլ երկեր: «Նահատակներին» (“To the Martyrs”) պիեսը յարային նվագախմբի համար է 1988 թ. ողբերգական իրադարձությունների զոհերի հիշա-տակին, որը բազմիցս կատարվել է նաև այլ երկրներում, այդ թվում՝ արտասահմանում: «Չանգերն երբեք չեն լռում» դաշնամուրի պիեսը՝ 1915 թ. Հայոց գեղասպանության զոհերի հիշատակին կատարվել է նշված դեպքերի 100-րդ տարելիցին ՀՀ ԳԱԱ արվեստի հնստիտուտի հուշ համերգին: Նաև «Lux Aeterna» պոեմ-ռեքվիեմը նվագախմբի և երգչախմբի կանոնական յատինատառ տեքստով, նույնպես 1915 թ. Հայոց գեղասպանության զոհերի հիշատակին: Վերջին խոշոր սիմֆոնիկ գործերն են՝ «Այսիական կառնավալը», «Մարդարայայտի զանգերը», «Մամադի առան-գումը»: Հեղինակ է մի շարք գիտական աշխատանքների, այդ թվում մենագրությունների՝ «Երաժշտական տարա-ծականության տեղաբանությունը» (Մ., Կոմպոզիտոր, 2004), «Ալեքսանդր Հարությունյան. Կոմպոզիտորական ոճի առանձնահատկություններ» (Մ., Կոմպոզիտոր, 2006 թ.) և գիտական բազմաթիվ հոդվածներ: Նա արժանացել է Արամ Խաչատրյանի անվ. մրցույթի 1-ին մրցանակի թավջութակի և նվագախմբի համար յավագույն Կոնցերտի համար (1993 թ.): Նրա ստեղծագործությունները կատարվում են հայրենիքում, Ֆրանսիայում, Հոլանդիայում, Գեր-մանիայում, Հարավային Կորեայում, Բուրայելում, Կանադայում, Վրաստանում՝ Թբիլիսիում, Ռուսաստանում (Մոսկվա, Սանկտ-Պետերբուրգ, Նովոսիբիրսկ, Օդեսա), Մոլդովայում՝ Քիշինևում, Լատվիայում, Ռիգայում, Լիտ-վայում՝ Վիլնյուսում, Ադրբեջանում՝ Բաքվում: Թողարկվել են յազերային ձայներիզներ և հրատարակվել երկեր Երևանում, Մոսկվայում, Շվեյցարիայում, Գերմանիայում, ԱՄՆ-ում: Նա Բնական գիտությունների եվրոպական ակադեմիայի իսկական անդամ է (ակադեմիկոս) (2011), Ֆրանսիայի «Արարատ» միջազգային գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-ակադեմիկոս է:

ԵՐԱՇՅՈՒՄԻ ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐ

About the author. MIKHAIL ARTYEM KOKZHAYEV (KOKZHAYAN) (born 20.V.1946 in Baku), prominent Armenian composer, Honored Art Worker of the Republic of Armenia (2015). Graduated from the Baku Conservatory (1971), interned with Y. A. Fortunatov (Moscow). He obtained a PhD in Art History at the State Institute of Art History of the Russian Federation (2007). The subject of his thesis was “Alexander Harutyunyan’s Instrumental Concertos”. Professor at the Komitas Yerevan State Conservatoire (1998). Kokzhayev is the author of musical works in various styles and genres, including: five symphonies, a number of instrumental concertos, orchestral pieces, four string quartets, chamber ensembles, choral, vocal, piano and other works. “To the Martyrs” - a piece for string orchestra in memory of the victims of the tragic events of 1988 - performed many times, also internationally. “The Bell Will Never Fall Silent” - piano piece in memory of the victims of the Armenian Genocide of 1915 - performed at the commemorative concert held by the Institute of Arts of the National Academy of Sciences of Armenia dedicated to the 100th commemoration of the Genocide. “Lux Aeterna” - a poem-requiem for symphony orchestra and choir on canonical Latin texts - in memory of the victims of the Armenian genocide of 1915. Recent major symphonic works include “Alpine Carnival”, “The Bells of Sardarapat”, “The Abduction of Sampo”. Kokzhayev is the author of a number of research works, and monographs, including: “Topology of Musical Space” (Moscow, Kompozitor Publishing house, 2004); “Alexander Harutyunyan. Characteristics of Style” (Moscow, Kompozitor Publishing House, 2006). He was awarded First Prize at the Aram Khachaturian Competition for the best cello concerto (1993). Mikhail Kokzhayev's works have been performed in France, the Netherlands, Germany, South Korea, Israel, Canada, Yerevan, Tbilisi, St. Petersburg, Novosibirsk, Odessa, Kishinev, Riga, Vilnius, and Baku. Published (including CDs) in Switzerland, Germany, USA, Yerevan, Moscow. He is a Full Member (academician) of the European Academy of Natural Sciences (2011), and Honorary Corresponding Member of the French Academy “Ararat” at the Sorbonne.